

LBRIS

We know
books

Nyíró József
Néma küzdelem

Editura KEDVENC Kiadó

Székelyudvarhely 2022

ISBN-978-606-9633-25-0

Napok óta tart a kietlen, hideg őszi esőzés. Sár, mocsok, elhagyatottság és vigasztalanság az egész környék. Fátlan agyaghegyek emelkednek egymás mellett hosszú vonulatban a Kárpátok felé, tele vízmosságokkal, omlásokkal, csúf ráncokkal, összevissza nőtt tövisbokrokkal. Sovány, pataverte, kopár juhlegelő az egész. Az egyetlen utat, amely a Fundátúrán átvezet, meredek, szürkepalás omláson vágják be a hegy kopasz oldalába, és meredek ívben csúszik lefelé Kolozsvár irányába. Az agyagdombokon túl több ezer hold termékeny vidék kezdődik: az uradalnak világa tanyákkal és udvarházakkal a századokon át kivészett és elpusztult magyar települések helyén. A szétszórt, egymástól távol eső román falvak egyelőre még a völgy túlsó oldalán verődtek össze a fatemplomok körül. Kezdetleges, vályogból vert, kékre mázolt kunyhók tenyérnyi ablakokkal, trágyával kevert agyagpadlóval, magas, fekete gombás szalmatetőikkel, rekedt kutyákkal. A vesszőből körbefont ólakban néhány sovány barom, rideg, kócos malac fázik a saját piszkában, és a házak bűdös füstje megszorult a völgyben. A torkolaton túl hatalmas legelő kezdődik, a pásztorok világa, kiknek domboldalba vájt gödör a lakása, gyepetglákból van az ágya, rajta törött szalma. Vagyona néhány zsíros, fekete ing, tüsző és condra, kapca és bocskor, kormos üst és fatégely. Csendesek, igénytelenek, türelmesek és hallgatagok. Semmi meg nem rendíti őket. Ha baj van, veszedelem támad, vagy az istennyila üt be, hirtelen vissza-keresztet vetnek magukra, és azzal el is múlik a gonosz. Csak a bosszút őrzik meg feledés nélkül. Addig egykedvűen ülnek a vackukon, arcukon nő a szőr. Várják a jövőt, mert a jövődő biztosan eljön. Tudják. Mondta a Domnu Párinte.

Arról is tudnak, hogy arra, a hegyeken túl sokan vannak. Soknapos járóföldre mind román, román... Egész ország, erős falvakkal, kőházakkal, arany, kettős keresztekkel szent templomok, városok és király. Nagyszakállas király fényes palotában, aki egyszer értük jön. Beszéli a kalugerek, kik az erdőkön át éjszaka idején közéjük ereszkednek, megszentelik a preszkurát és elviszik a bajt, csapást, betegséget. Ilyenkor a csattogó fogú, csapzott kutyák hirtelen megnémulnak, és ijedten elfut-

nak. Titokban jönnek és titokban lesznek oda. Csak a különös keleti szag marad utánuk, és akit megátkoztak, akire ráimádkoztak, arra rádől a kapubálvány, agyonüti a fa, hirtelen elsorvad, vagy tönkremegy. A kicsi román falvakban azonban pénz kerül, az emberek mosolyognak, a fiatalok házasodnak, felhangzik a doina, és a gazdák meggyújtják a pálinkát. Van, aki lovat vesz, egyik-másik kőházat épít, földet szaporít csendben, észrevétlenül. A falu közelebb jön az uradalomhoz. Senki se bánja, senki se irigyli, mindenki örvend neki. Alázatos, szelíd, jólelkű nép lakik ezen a vidéken. Nincs panasz rájuk. Ahol lehet, az uradalom is kedvez nekik. Az öreg gróf valóságos apja a környéknek. Ő járta ki, hogy a bank az Ádám-birtokra pénzt adjon, s az ezer holdat megvehessék. Mikor az alispán úr eladta a négyszáz holdját, visszalépett az árveréstől, pedig őt találta volna, hiszen majdnem egy test az övével; de hagyta, hogy a szegény emberek boldogulhassanak.

Csak az a néhány magyar haragszik rá, aki még a faluban lakik, de nincs igazuk. Meg is mondta nekik a gróf, mikor felmentek hozzá, hogy hát ők is szeretnének néhány holdat maguknak lekasztani:

– Van-e fedezetek rá?

– Fedezet? – hökkentek meg a magyarok. – Az bizony nemigen van!

– Márpedig a banknak a biztosíték kell! Nem ad a ti szép szemetekre semmit. Mivel akartok fizetni?

– Úgy gondoltuk – mondotta Fátyol János tisztességesen hogy a bank a pénzt táblázná bé első helyre a birtokra, mit meg akarunk venni, s mi lassacskán letörlesztenők... Meginstálnók alásan, ha a gróf úr egy jó szót szólna az érdekünkben.

A gróf elgondolkozott, de aztán megrázta a fejét.

– Nem, nem! Csak nektek csinálnék bajt vele! A kölcsön azt is elvinné, amitek van.

– Hogyhogy? – csodálkoztak az emberek. Az öreg méltóságos úr megmagyarázta:

– A pénzt nem adják ingyen. Ha csak nyolc százalék kamatot számítunk, azt se bírnátok fizetni.

– Hát a birtok jövedelme?

Mikor lesz abból „jövedelem”? Se pénzetek, se felszerelések. A kezetekkel nem túrhatjátok fel a földet. Hol van még a vetőmag? No, és nektek is élnetek kell! Ha pedig feléletek azt a kis termést, mit adtok el, hogy fizethesetek? Tartaléktöke nélkül a birtok csak veszedelem. Elég egy-két rossz esztendő, hogy koldulni menjete. Nem igaz?

– Az úgy van! – estek le a fejek.

Az alig nyílt reménység és álom pillanat alatt szertefoszlott. A gróf úr megsajnálta őket:

– Azért nem kell ennyire elszomorodni, emberek! Fátyol Jánost azonban nem tudta megvigasztalni.

– Annyink sincs nekünk itt, magyaroknak, ahova eldugjuk, ha meghal közülünk valaki! Vádoló, súlyos mondás volt. A gróf is belefehéredett.

– Temetőről gondoskodni kell!

Az tényleg nincs. A régít még atyja idejében lezárták, mert uradalmi terület volt az is. Később a legelőhöz csatolták. A kikorhadt fejfákat a cselédség tüzelte el, vagy ellopkodták, a kövek a földbe roskadtak, elmohosodtak, kidőledeztek, és az ispán adogatta el istálló-lábnak, házlépcsőnek, vagy széttördelték káposztáskőnek. Igényt támasztani rájuk, szólni senki sem mert. Az uradalom azt csinált abban az időben, amit akart. Az a néhány magyar család, aki még megmaradt, halottait ott ásta el a kertje lábujában, öreg szilvafa tövébe. Akinek ennyije se volt, az bekéredzkedett a román temetőbe. A pópának is könnyebb volt, hiszen ő dugdosta el őket napszámért, pár garasért. Szívesen tette, és még szépen meg is köszönték neki. Fél füllel hallott ezekről a dolgokról a gróf úr. Fiatal korában számba se vette az ilyen kicsiséget, és csak néhány év óta gondol rá, hogy a halottak is fontosak. A temető a népnek gyökere, ami odaköti ahhoz a földhöz. Tulajdonképpen kegyúr is volna, ezen a jogon szokták a kálvinista egyház gondnokává választani, de ki az ördögnek jutott eszébe a temető? A falu szélén, a Szőlős mellett még áll a templom, de az is olyan roskadozó, hogy újat kéne építeni helyette, de a jelenlegi körülmények közt arra nem is gondolhat. Egymás után négy rossz gazdasági esztendő, csapások jöttek, a Dénes gróf külföldi tartózkodása, kedvtelése is sokba kerülnek, a család ál-

landóan Kolozsvárott él, a leányok a farsangot Pesten töltik, neki is kell a nívót tartania, a grófnő ausztriai rokonait is ő segíyezi rangjukhoz illő gavallériával, és ott van – a fene egye meg –, az a sok jótékony egyesület, egyházi megajánlások. Évek óta túl van méretezve a költségvetése. Az utolsó időkben kénytelen volt igazgatótagságot vállalni az Erdő Bankban, néhány induló vállalatnál. A kaszinóban se mondhatja fel a magas hozzájárulást, bár talán túlzás is volt, hogy Őfelsége képének megfestését egyedül vállalta. A zsuki futtatásokról se maradhat le, a ménest nem hanyagolhatja el. Na és a beruházások, gépek, építkezések. A kastélyhoz új szárnyat kellett toldania. Már nem volt hol elhelyezni a vendégeket a vadászatok után. A park gondozása is sokat felemészt. Máris túl van terheve a birtok. Az egyensúlyt inkább a közéleti tekintélye, mint a vagyona tartja. Ha ő behunyja a szemét, minden összeomolhatik. Nem, nem. Arról szó sem lehet, hogy ezekért a magyarokért is jót álljon. A románok, az más. Azt is többé-kevésbé kényszerből tette. Pártnyomásból. A kormány új nemzetiségi politikája érdekében. Kifogástalan, a legkedvezőbb bánásmód a nemzetiségekkel, hogy jól érezzék magukat, és megszűnjék az elszakadási agitáció. Ez ma a program. Máris rossz néven veszik, hogy csak magyar cselédek alkalmaz. Nem is sejtette, hogy ilyen apróságokra is kiterjed a bécsi körök figyelve. Szerencse, hogy a fia, Dénes gróf idejében figyelmeztette. Ezt a gesztust a románokkal tehát meg kellett csinálnia. Tovább nem mehet a tehervállásban. Szamar is volna, ha önmagát fosztaná meg régi, kipróbált cselédségétől.

– Sajnálom, emberek, de a birtokvásárlásban nem lehetek segítségükre!

Az öregek, tapasztaltabbak sóhajtoztak, búslakodva, engedelmesen szedelőzködnek: – „Ha nem lehet, hát nem lehet!” – csak a fiatal Fátyol János merte durván odavágni:

– Az oláhoknak bezzeg lehetett!

Mindenki megdermedt a lázadásra. Az öreg gróf szeme felvillámlott a merészségre, már-már a száján lebegett a halálos ítélet, hiszen egyetlen szavával még a határból is kivetheti Fátyol Jánost; de uralkodott magán. Ennek a fiatal parasztnak némi igaza van. A vádat sem

bagyhatja magán, hogy a románokon segített, s csak a magyarokon nem. Nyugalmat erőltetett magára, de a tekintetét belefúrta a paraszt kemény szemébe: – A románokért nem én, hanem a püspökség állott jól. Megértetted?

– Az más! – nyugodtak meg az emberek.

Így már más! Akkor nincs semmi baj! Az Isten sokáig éltesse a mélcás gróf urat.

– Én csak közvetítettem a kérést a bankhoz.

Azt már restellte mondani, hogy „támogattam, megszavaztam”.

Kissé belepirult, de a parasztok elhitték neki. Úgy, ahogy mondták. Hogyan kételkedtek volna benne, hiszen kenyéradó gazdájuk. A hűség és becsület újra ott égett a tekintetükben. A csalódás még sajgott bennük, de már megnyugodtak a változhatatlanban.

– Hát akkor menjünk, emberek! – szedelőzködtek. A gróf azonban visszaintette:

– Várjanak egy pillanatig!...

– Parancsoljon velünk a méltóságos úr!

– Ide figyeljenek!... Nem szeretném, ha azt hinnék, hogy nincs különös gondom magukra. Intézkedni fogok, hogy a Dragan-dűlőben az intézőm szakítson ki ötven holdat a magyarok részére. Mindenki annyit bérelhet belőle, amennyit meg tud művelni. Jó lesz így?

A parasztok szíve az örömtől a torkukba ugrik. Volt olyan is közöttük, aki nagy felindulásában románul köszönte meg: – „Da, Domnu Zeu...” Az a fennvaló, jóságos Úristen!...

– Temetőnek pedig odaadom a régi templom melletti három holdat...

Úgy vette észre, mintha Fátyol János gúnyosan elhúzta volna a száját. Már az ajtónál voltak, mikor a gróf éles szava utánuk csattant.

– Akinek pedig nem tetszik, az szedheti a sátorfáját! Ez Fátyol Jánosnak szólt.

– Meggondolatlan marha vagy, te János – döfték le a többiek is a szeméikkel, mikor felszedték az ámbituson a földre lerakott sapkájukat.

Fátyol János pedig egyedül, sötétben elindult hazafelé.

2.

Már a Csikóskerten túl járt, mikor Bolyky úr, az intéző lóháton, a tagból jövet elébe került.

– János! Reggel jókor itt légy, mert Gyurival a gabonásban átforogtatjátok a búzát. Ha megvagytok velem, a kertész úrnak segítesz!

– Jó, istálom!

A ló nagy sárbockorokkal elcuppogott. János keserűen felkacagott.

– Mekkora fog nézni Bolyky úr, ha félóra múlva azt kell izennie, hogy többet be ne tegyem a lábam az uradalomba!

Holtbizonyos, hogy a gróf elbocsátja.

– Tiszta szentségtörés, ahogy ma vele beszéltem, de nem bánom. Köpjön szembe akárki, ha nincs igazam!... Valahogy lesz velem is.

Azért mégis nehéz volt a lelke, kelletlenül vitték a lábai. Ha pénz lett volna nála, vagy a zsidó hitelezne, most beülne a kocsmába, s annyi pálinkát innék, amennyitől elfeledné ezt a cudar világot, hogy az Isten sülyesztette volna el az egészséget. Hát érdemes magyarnak lenni? Jobb a román Krisztus! Annak szakálla van, s aláírja a váltóikat. Bodornak van igaza, aki átállott családostól. Most ő is kap földet. Semmivel sem kevesebbet, mint a többi.

– De én mit csináljak? Ha a gróf ezt a falás kenyeret is elveszi, mehetek akár alá, akár fel.

Legalább ne házasodott volna meg. Koldusnak nem való feleség, gyermek. Annak az országútja való, amin megdögölik. A házat, amiben laknak, a feleségével kapta ugyan, de azzal sokra nem mennek. Most itt lett volna az alkalom, hogy három-négy holdat akasszon hozzá. Valahogy kinyögték volna az árát. Már a fia is meg tudja fogni a kapanyelet. Jövőre iskolába kerül. Már hasznát veszi. Eddig kinn volt a határon. A többivel őrzi a törökbúzát a vaddisznóktól. Most jut eszébe, hogy valami szárnyék-félét kellett volna csinálni ebben a hideg, esős időben, ahová húzódjék, hiszen mezítláb van, és felszívja magába a hűlést.

– Különben ott hadd szokjék!... Az is lehet, hogy az anya kapca-
bocskört tekint neki. Túlcsúszosan is kényeztetni. Minek? Vénségire úgyis
megkehesedik.

Elnézett a kukoricások felé. A kis táblák ott nyúltak el a ciheres
alatt. Rohamosan sötétedett. Komor feketeségbe zavarodott a látás.
Piszkos ködök gomolyogtak az alig szitáló esőben. A felhők nehezek
és mozdulatlanok, terhesen ülnek a dombokon, aztán minden eggyé
olvad a siket, vigasztalan éjszakában. A kukoricaőrző gyermekek már
gyújtogatták a vadíjesztő tüzeket. A tűz is alig borong át a sötétségen.
Csak a magja látszik halványan, fénye nincs, megfulladt a nedves pá-
rában.

Fátyol János figyelte, hallgatta a halkán ideverődő tompa kolomp-
szót, rekedt üvöltözést, tokázást, hájogtatást, vájogtatást.

– Csak az erdőt fel ne gyűjtsák!

Még csak az hiányzik a nagy bajához, hogy a fiát csendőrök vigyék
a gróf elé. Ezek a vad, mokány ficsurak mindenre képesek. Már két
ízben égettek le egy-egy pászmát a vadkárdulások miatt. Mikor a csen-
dőrök vallatták, a mocskos kölykek konokul feleltek:

– Azért gyűjtöttük fel az erdőt, hogy pusztuljanak az urak vad-
disznói.

Végeredményében nem volna nagy kár azért az erdőért. Valamire
való fa alig van benne, a többi bokor, összeviszsa nőtt ciheres, tűzre
való gaz, de a grófnak szemefénye. Egy fuszulykakarót nem enged ki-
vágni belőle. Nyúl, őz, róka, vaddisznó azonban jól elfekszik benne.
Ezért van olyan nagy becsben. Nagy kincs ezen a vidéken az a néhány
száz koszos bokor.

– Kitekerem a nyakát annak a kölyöknek, ha valami bajt csinál!

Már járt az eszében, hogy átmegy és megnézi, mit csinálnak azok a
tekergők, de aztán még meg is haragudott magára:

– Mit féltem én a gróf vagyonát?

A véreben volt a becsület. Hogy féltse a kenyéradója vagyonát.
Mire hazaért, már sajnálta is, hogy így elügyetlenkedte a sorsát.

– Hogy lehettem ilyen istenmarhája!

Az asszonynak azonban nem szólt. Kerülte a tekintetét. A hírt még
nem hozhatták meg, de látszott a viselkedésén, hogy látja, tudja a bajt.
Semmi jobban nem dühíti fel Fátyol Jánost, mint mikor az asszony
ütkon, szepegve, megnyúlt orral, félénken reszket körülötte, nem mer
kérdezni, csak némán keresi az ura kedvét, nehogy valamit ellene te-
gyen. Legszívesebben megcsapta volna, hogy végleg elnyúlják, s ne lás-
sa többet, de szigorúan, fakón csak annyit mondott:

– Mit gyászolsz ismét?... Tán tudod, hogy a gróffal végeztem?

Legjobb volt egyszerre kipakolni az igazsággal. Minek tudja meg
mástól. Szokják hozzá egyszerre.

– Mit?... Mit beszél? – rémült meg a sovány, eldolgozott asszony-
ka.

– Végeztem! Egyszer s mindenkorra! Megmondtam a magamét!!
Nem Isten a gróf se! Alig szorult ki a szó az asszony torkán.

– Felmondott? Mennünk kell?

– Olyasféle! – sütötte le az ember a szemét. – Minden pillanat-
ban izenhet az intéző, hogy többet ne tegyem be a lábam.

Az asszony megnémult. Egy zokszava se volt. Magába fojtotta fé-
lelmét és keserűségét, a nagy kérdést, hogy mi lesz velük.

Az ember is megjuhászodott. Érezte a felelősséget. Szeretett volna
valami vigasztalót mondani, de semmi kiutat nem látott az életében.
Körülnézett a kis kunyhóban, mintha már búcsúzkodnék tőle. Azt va-
lószerűleg el kell adni. Pár rongyos forintot ha kapna érte. Ól, pajta ez,
nem ház. Rogyadozó vályograkás. A falak lyukait szalmával tömködték
be, ganajjal ragasztották, sárral sikítgatta az asszony, hogy össze ne
menjen. A vesszőváz itt-ott kiütkezött belőle, és a rothadt szalmatető
súlya alatt megdőlt. Két helyen is meg kellett támasztani, hogy orra ne
bukjék. A földes padmaly tele gödrökkel, szeméttel. A falak övig ned-
vesek az őszi esőzéstől. Télen még az ágylábak is zúzmarások. Bűdös,
ócska, kopott szemétdomb, nem lakás, amiben a szegénység rázza a
szakállát nap nap után. Nincs mit sajnálni rajta. A „telek” sem különb.
Agyagos pala, amiben papsajton, temetővirágon, csalánon kívül egyéb
meg nem terem. Enyészet mindenütt. Csak az adó értékes rajta. Egy
éhezett, sovány süldőcske, pár tyúk minden vagyonuk. Nem nehéz

számon tartani azt a néhány rongyot se, ami rajtuk van. Sokra nem vitték nyolc esztendő alatt, mióta egybekeltek, annyi szent. De nem is lehetett. Minden percük, minden erejük az uradalomé volt. Magukra nem gondolhatnak. A komenció éppen csak annyi, hogy éhen ne haljanak. A zsirt kiveszi a testükből a nehéz földmunka. Csak aszalódnak, kopnak, fogynak, nyomorognak reménytelenül, jövőtlenül. A gyermek csak újabb baj. Annak nem jár külön komenció. Ami van, azt a keveset kell sokféle osztani. Ő még szerencsés, hogy csak egy van. Bár az se volna! Rendesen a tetű s a gyermek együtt jár a szegénységgel, márpedig a nyomorúságnak nagy hasa van.

– Jobb is lesz, ha elmegyünk a pokolba! – vigasztalta az asszonyt, aki csak sóhajtott meggyőződés nélkül.

– Megsegít minket is az Isten!

– Fiatal vagyok, erős, tudok dolgozni, s másutt is van világ! Amíg a két karom bírom, addig te ne félj, Róza!

– Csak maga ne búsuljon! – melegedett el a kicsi, maroknyi fehérnép.

– Mi a tűzlangját búsuljak? Legalább a magam embere leszek!.. engem csak az igazságtalanság bánt. Hogy a románoknak lehet földet venni, de nekünk nem. Mi megdögölhetünk, mert nincs „fedezetünk”. A kutya se törődik velünk. Minket szép szóval kifizet a gróf. Értünk nem áll jól semmiféle kövér püspök.

– Felvirrad a mi csillagunk is egyszer – vigasztalta az asszony, de attól az ember lelkében felgyülemlett keserűség újra kicsordult. Felzisszent, mintha csalánnal csapkodnák a meztelen szívét.

– Te is úgy beszélsz, mint az urak. Mint a gróf: „Majd a következő alkalommal”. Mire várjunk? Mikor lesz ismét ilyen jó alkalom? Hiszen az utolsó húsz esztendő alatt a környéken minden eladó birtok a románok kezére került. Ott van a Bónis-birtok. Egy holdat se kapott belőle magyar. Vagy a Sikó-birtok. Mind az ezer hold az övéké lett. Az Oláh tekintetes úréból száznyolcvan hold maradt meg az Oláh Sándor kezén. Ebből Bajazóki főszolgabíró úr a feleségével kapott részből a százötven holdat nem románoknak adta el? Téged, vagy engem kínált meg

vele? A Kiszeli-féle birtokot nem is említem. Ha jól tudom, kétszáz hold volt. Azt is csak ők vették meg.

– Hát, ha nekik volt pénzük! – próbálta csillapítani az asszony, de az ember még jobban fellázadt.

– Pénzük?... Honnan van pénzük? Mi?

– Én azt nem tudom – húzódott vissza az asszony, mintha ő volna a hibás. – Bizonyosan a román bank ad nekik.

– Román bank? – vicsorgott Fátyol János. – Azt hiszed, hogy ez a mi grófunk a román banknál kúdulja nekik a pénzt? A saját bankja adja mind egy krajcárig. Erre van pénze. A mi számunkra nincs. Miért nincs?

– Maga mondta, hogy nekünk nincs fedezetünk, vagy mi a fenének hívják – jegyezte meg az asszony.

– Az, az fedezet! – káromgott a férfi. – Mocan Vazulnak, a pakulárnak mi fedezete van a likas bocskorán s a furulyáján kívül? Vagy Cesanu Grigornak, Cindea Juonnak, Pavel Mihailnak? Kit említsék még?

– Ne említsen senkit. Nekem elég volt! -- hervadt le a gyenge asszony. Az ura is belefáradt.

– Egye meg a fekete fene az egészet. Van-e valami vacsorád? Az asszony eléterte a kenyeret, hagymatokányt a kopasz aszatra. A férfi percek alatt, mohón bekapta.

– Egyebed nincs?

– Volt egy kevés maradék túró a deberke fenekén, de azt odaadtam Kárújkának. Az aratószalonnarész még a múlt héten elfogyott. A dögvérje le a tyúkjait, azok se tojnak.

– Mitől tojjanak? – buggyant ki az ember száján, aztán legyintett. Se vége, se hossza, ha az asszony sorolni kezdi a panaszait. – Vesd meg az ágyat! Lefekszem. Holnap korán kell kelnem. Átforgatjuk a búzát, ha addig a gróf el nem csapott.

Az asszonyban felcsillámlott a reménység.

– Hátha meggondolta? Hátha...

Többet nem mert mondani. Az ura is titokban erre gondolt. Most,